

De Schrijfwijze van de Aanlopen de en van in Geslachtsnamen

door J. LEENEN

Aanleiding tot de hiernavolgende uiteenzetting is geweest een artikel van onze hand : Een Belgische afwijking in de schrijfwijze van de geslachtsnamen met een „aanloop”, verschenen in *Mededelingen van de Vereniging voor Naamkunde te Leuven* 1956. Daarin hebben wij, naar wij menen, aangetoond :

1. dat het in één woord schrijven van geslachtsnamen die beginnen met *de* of *van*, waardoor België zich van Nederland onderscheidt, in ons land duidelijk in de minderheid blijft (Tabel I : De toestand in 1955) ;

2. dat deze afwijking schaarser wordt naarmate wij achteruitgaan in de tijd, zodat zij een eeuw geleden werkelijk als een uitzondering kon gelden (Tabel II : De ontwikkeling van 1800 tot 1950) ;

3. dat zij, uit de brede, ongedifferentieerde lagen van de bevolking voortkomend, zich aan de verfijndere, meer geletterde kringen opdringt en dus niets anders dan een gevolg van zorgeloosheid en onverschilligheid mag heten.

Ons besluit was :

1. dat het in één woord schrijven van geslachtsnamen met een aanloop niet kan gelden als een aloude, onaantastbaar geworden traditie ;

2. dat verschil in schrijfwijze van de aanloop niets

zegt met betrekking tot een hogere of lagere komaf van de familie ;

3. dat deze schrijfwijze-eigenaardigheden geen bestanddeel van de naam zijn, waaraan het bij de wet verboden is eigenmachtig enige wijziging aan te brengen ;

4. dat de schrijfwijze van de aanloop alleen een taal-aangelegenheid is, de toepassing van een taalregel.

Dit konden toen niet veel meer dan bevestigingen zijn, weliswaar ten dele voortvloeiend uit de gegevens van ons artikel, maar voor het overige berustend op het gezag van deskundigen op die verschillende gebieden, naar wie wij alleen konden verwijzen.

In de volgende vier hoofdstukken zullen dan deze verschillende aspecten in den brede ontwikkeld worden, zodat zij samen met het inleidend artikel een alzijdige behandeling geven van dit belangrijke en aktuele vraagstuk.

Ik dank de heren mr. P. BLONDEEL, G. VAN DER MAAT, G. SCHMOOK en prof. H. J. VAN DE WIJER, die mij op verschillende wijze zijn behulpzaam geweest door het verstrekken van gegevens.

I

De Schrijfwijze van de Aanloop vroeger en nu.

1

Sedert het ontstaan van de geslachtsnamen in de middeleeuwen tot tegen het einde van de 18de eeuw is de losgeschreven aanloop met kleine beginletter de algemeen gevolgde regel geweest. Dat is 80 jaar geleden reeds, als de uitkomst van systematisch historisch onderzoek, uitdrukkelijk bevestigd en wel tegelijkertijd van uit twee van de belangrijkste steden in de twee belangrijkste oude gouwen van het Vlaamse land.

Van Antwerpen en Brabant uit is dat gedaan door J. VAN DEN BRANDEN in een verslag, gedagtekend 18 december 1875 en voorgebracht op de vergadering van 19 december 1875 van de Zuidnederlandse Maatschappij van Taalkunde. Het eindigt met een voorstel, dat aanleiding heeft gegeven in de volgende vergadering tot een „uitspraak” betreffende de schrijfwijze van de aanloop waarop wij hierna nog terugkomen. Wij nemen dit belangrijke en nagenoeg onvindbaar geworden stuk in zijn geheel over :

In de handschriften der XIIIe en der XIVe eeuw vonden wij namen als : *nicolaes de molendino, segerus de rede, peter de verwere, geyle de scotsele, arnold van der molen. egidius de busegem, aleid van der linden*, enz. allen gansch zonder hoofdletters geschreven. Eenige als *Arnoldus de wininghen, Gerardus de wezemale, Walterus volkart* en *Rogier van leefde* hebben enkel eene hoofdletter aan het begin van den voornaam, doch zijn verder ook immer gansch met kleine letters geschreven. Ook is het lidwoord van den eigentlijken naam gescheiden, evenals van het voorzetsel, waarmede het nochtans soms ook vereenigd is, als in *Jan vander elst*.

Dezelfde schrijfwijze blijft in zwang gedurende de eerste helft der XVe eeuw.

In 1450 vinden wij reeds *Peter van Vorspoele*, *Jan van Robbroec* en *Paridaen de Riddere* met hoofdletters aan den voornaam en het naamwoord, terwijl het voorzetsel of het lidwoord met kleine letter en afzonderlijk tusschen beide staat.

In bescheeden van het jaar 1485 treffen wij een handteeken aan van den notaris *Adriaen vander Bliet*, die zijnen voornaam met eene hoofdletter aanvangt, het voorzetsel en lidwoord met kleine letters en aaneen schrijft, en aan den eigentlijken naam eene groote letter stelt.

Gedurende de XVIe eeuw is dit stelsel, door *Adriaen vander Bliet* gevolgd, algemeen en vast gebruik geworden en zulks is alsdan met meer zekerheid waar te nemen, in de drukwerken van dien tijd en in de stadsplakkaten van Antwerpen, die wij daarom inzonderheid hebben geraadpleegd.

Hetzelfde is ook getrouw gevolgd in de voorrede op de eerste gedrukte **Rechten en Costumen van Antwerpen**, welke onder toezicht eener ambtelijke commissie van magistraten en rechtsgeleerden werd uitgegeven.

Wanneer het voorzetsel en het lidwoord worden samengetrokken, wat van in de XVIe eeuw ook geschiedt, dan wordt dit versmolten woord insgelijks met eene hoofdletter begonnen, daar dit eerste gedeelte van den naam dan altoos met het tweede gedeelte of naamwoord vereenigd is, als in *Verreyck*, *Verryt*, *Terschuren*, *Terweyden*, enz.

Eerst na 1720 beginnen sommigen het voorzetsel van hunnen naam met eene groote letter te doen drukken, als *Della faille*, die eene groote *D* bezigt bij het voorzetsel, dat aan het lidwoord is gevoegd en verder het hoofdwoord, dat nochtans van het vorige gedeelte van den naam gescheiden is, met eene kleine *f* aanvangt.

Aldus handelen ook *De Baltin*, *De Man* en anderen, die dan eens voorzetsel of lidwoord met eene groote en dan weer met eene kleine letter aanvangen, maar nog steeds voor den eigentlijken naam de hoofdletter bezigen.

Hieruit blijkt, dat het gebruik van kleine letters alsdan geenszins tot kenteeken van adeldom diende, aangezien bovengemelde familiën tot den adel behoorden.

Willekeur of ordeloosheid heerscht voort tot onder het bewind der Fransche Republiek; want dan ziet men nog dikwijls kleine of groote letters aan de lidwoorden der namen van de Antwerpsche magistraten, als : *de Haan* en *de Moor*, en ook *Jacques van Hoore-*

beke, *Vertaelder per interim van het Departement*, gebruikt eene kleine *v* aan den *van* zijns naams.

Na de Fransche beheersching is het schier algemeen gebruik geworden aan het voorzetsel of lidwoord, van niet tot den adel behorende familiën, eene hoofdletter te stellen, terwijl de eigentlijke naam zelve die verliest, aangezien dan de gansche naam niet zelden aaneen wordt gedrukt, als : *Demartelaer*, *Vandernoot*, *Dehont*, *Decort*, *Debie*, *Vanlaer*, enz.

In de geschrevene handteekens van dien tijd, en ook later, heerscht er voortdurend twijfel of willekeur, en tot op den dag van heden schrijven leden van eene en dezelfde familie hunne namen gansch verschillend in wat aangaat het gebruik der groote of kleine letters.

Er blijkt dus uit onze opsporingen :

1. dat het *van* in de Middeleeuwen tot in de voorlaatste eeuw regel was, voorzetsel en lidwoord met kleine letters te schrijven, gescheiden van den hoofdnaam, die *van* in het midden der XVe eeuw met eene groote letter aanving ;

2. dat, waar voorzetsel en lidwoord werden samengetrokken, het met eene hoofdletter begon, daar de gansche naam alsdan werd aaneengeschreven ;

3. dat er sedert de XVIIe eeuw tot heden verschil en volslagen willekeur heerst in het gebruik der hoofdletters in familienamen, en :

4. dat het diensvolgens noodig is het oud gebruik, dat, vooral in de XVIe eeuw, algemeen en ambtelijk herkend scheen, weer aan te nemen en in zwang te brengen, voor zooveel zulks mogelijk is, door de Zuidnederlandsche Maatschappij van Taalkunde.

Van Gent en Vlaanderen uit is hetzelfde vastgesteld door G. VAN HOOREBEKE in 1876, in een lijvig werk over de Vlaamse geslachtsnamen. Ten besluite daarvan wordt eveneens een regeling van de schrijfwijze van de aanloop voorgestaan, die de voortzetting en het herstel van het gebruik vóór de 19de eeuw zou zijn :

„Betreft het namen voorafgegaan door lidwoorden, voorzetsels of lidwoorden en voorzetsels, dan schrijft men de naam, *als naam*, met hoofdletter en de lidwoorden en voorzetsels met kleine letter, juist zoals men ze in gewone zinnen schrijft... Heeft men met lidwoorden te

doen, die samengesteld zijn uit *van* en *de*, of *van* en *den*, of *van* en *der*, dan is het uiteraard nodig die te verbinden, te verenigen, om er dat ineengevoegd rededeeltje van te maken dat onze voorvaderen zo goed hebben aangeduid, als zij in dergelijk geval gewoonlijk *van* of *vand*, *vād* schreven, wat klaarlijkelij wil zeggen dat *van* een ingekort woord is, staande voor *vande*, *vanden*, *vander*. Dit feit is tot op heden nog maar weinig opgemerkt en nochtans is het van de grootste betekenis."

Het blijkt dat de schrijver er een afwijkende mening op nahoudt, waar hij het lidwoord volgend op het voorzetsel, daarmee aaneen zou willen schrijven. Daar hij met deze mening betreffende een onderdeel alleen is blijven staan, zullen wij ze hier niet nader bespreken. In elk geval is hij voor los en klein schrijven van de aanloop als zodanig, en dit standpunt verdedigt hij met kracht, zich beroepend op niet minder dan zes bewijzen in de vorm van even zoveel stellingen. De drie eerste kunnen ons in dit verband dienen; zij komen neer op het volgende:

De voorgestelde schrijfwijze berust op het algemene gebruik en het gebruik is de meester van de taal. Wij vinden ze:

I. steeds vanaf de vroegste tijden in akten en voogdijregisters in Vlaanderen, met een regelmatigheid die des te opmerkenswaardiger is, daar de schrijvers geen andere regels hadden dan hun luim en hun goedvinden. Komen, vooral in de latere eeuwen, soms nalatigheden voor, dan blijken die duidelijk het gevolg van verstrooidheid of onwetendheid. In elk geval zijn er van zulke uitzonderingen niet meer dan 1 per $\frac{00}{00}$;

II. in alle boeken en ander drukwerk tot op het einde van de 18de eeuw;

III. in bijna alle registers van de burgerlijke stand vóór 1796.

Andere geschiedvorsers, die geen opzettelijke studie van dit vraagpunt gemaakt hebben, bevestigen bij gelegenheid hetzelfde op grond van hun vertrouwdheid met geschriften uit vroeger tijd. Zo verklaart P. GÉNARD in 1896 : „Na jaren studie zijn wij tot de overtuiging gekomen dat *al de partikels* bij eigennamen in het Vlaamsch, met kleine letter hoeven geschreven te worden.”

In de jongste jaren vernemen wij hetzelfde over de historische schrijfwijze van de familienamen met een aanloop. J. LINDEMANS schrijft in 1944 : „Al wie in het archief van voor de Fransche overheersching gewerkt heeft weet dat die namen nooit aaneengeschreven werden.” In 1947 geeft hij een lange reeks voorbeelden die dit voor het lidwoord illustreren. F. DE TOLLENAERE verwijst, in 1955, na een paar op zichzelf staande voorbeelden, naar een in 1803 gedrukte en in het Frans opgestelde Gentse museumkatalogus waarin, toen nog, „de eeuwenoude Vlaamse regels” gevolgd werden, en naar een door W. DE VREESE in 1909 samengestelde lijst van uitgaven uit de 16de, 17de en 18de eeuw. Men zou een statistiek kunnen maken van de aanloop-namen in deze lijst van 1994 nummers, maar reeds een vluchtig doorbladeren ervan leert ons dat ook hierin steeds dezelfde regels gelden. Iedereen kan overigens gemakkelijk dezelfde proef nemen met het eerste het beste historisch werk, dat de tijd vóór 1800 behandelt.

Eén voorbeeld hiervan : een studie die ons, in 1908, naar een al wat verder achteruitliggende periode terugvoert, de tijd voor en na 1600, en die door een register en het gebruiken van kleine kapitalen voor alle persoonsnamen in de tekst ons onderzoek grotelijks vergemakkelijkt. Daarin geeft J. L. M. EGGEN een goede duizend namen van naar het Noorden uitgeweken Zuidnederlanders (A. A. VAN SCHELVEN heeft er 1014 geteld). Zij

zijn alle op het hoofdwoord gealfabetiseerd en van *de-* en *van-*namen komt geen enkele op deze aanlopen voor : los en klein geldt zonder uitzondering, en laten wij hierbij opmerken, zowel voor Franse als voor Nederlandse namen. Het werk van EGGEN, evenals dat van DE VREESE en een paar andere die verderop ter sprake komen, is niet uit de tijd zelf waarover het ons zou moeten inlichten. (De Gentse museumkatalogus was dat wel.) Wij krijgen dus niet de gegevens uit de eerste hand, en ook niet uit de hand van schrijvers of tekstbezorgers die in het bijzonder de geslachtsnamen en hun schrijfwijze op het oog hadden, maar we menen toch, zelfs voor zulk detailpunt, wel enig vertrouwen te mogen hebben in de nauwlettendheid van deze zegslieden.

Geen enkele regel wordt zonder enige afwijking gevolgd : dat moet ook voor de hier besprokene erkend worden. In welke mate die afwijkingen voorkwamen en hoe die, in het geheel gezien, te beoordelen zijn, hebben wij van VAN DEN BRANDEN en, in veel krachtiger en scherpere bewoordingen, van VAN HOOREBEKE vernomen. Ook DE TOLLENAERE geeft er enkele voorbeelden van, die hem, onder voorbehoud van nader onderzoek, het gevolg van Franse invloed lijken. Dezelfde invloed hadden wij reeds in ons eerste artikel, uitdrukkelijker en op grond van bepaalde aanwijzingen, aangenomen voor de 19de en 20ste eeuw en hij zal o. i., op grond van gelijkaardige aanwijzingen en in overeenstemming met het door VAN DEN BRANDEN meegedeelde, nog onweersprekelijker blijken voor de tijd van onze inlijving bij Frankrijk. Deze tijd en de onmiddellijk daaraan voorafgaande zullen wij thans afzonderlijk behandelen.

2

Een onlangs, in 1954, verschenen historische studie door M. DENECKERE bevat een groot aantal namen van toenmaals levende personen en verschaft ons dus gegevens voor de halve eeuw om 1800, hoofdzakelijk uit West- en Oost-Vlaanderen. Wij hebben eerst uit het register, dat slechts een keuze uit de voorkomende persoonsnamen geeft, de *de-* en *van-*aanlopen in Zuidnederlandse geslachtsnamen geteld, eerst voor de hele periode, dan voor de twee onderperioden voor en na de definitieve inlijving bij Frankrijk in 1794. Daarna hebben wij voor de eerste onderperiode hetzelfde gedaan met de veel omvattender namenvoorraad die de tekst zelf (blz. 29-128) bevat.

Buitendien zijn ons twee geschriften uit de tweede onderperiode onder de ogen gekomen, onderscheidenlijk de eerste druk en een herdruk van dagboeken van vervolgd en verbannen uit de „besloten” tijd : het zijn die van de Brusselse journalist A. J. D. DE BRAECKENIER (1799-1800), uitgegeven door A. P. J. DE METS, en van de Brugse priester J. B. DE BAY (1798-1799). Bij dit laatste sluit aan het verhaal van de lotgevallen (1789-1814) van de Kempense pastoor J. VAN HAECHE, mede opgenomen in een verzameling biografische studies door K. CRUYSBERGHS. In deze drie bronnen vinden wij een aantal namen van tijd- en meestal lotgenoten van de schrijvers of beschrevenen. Ook daarvan hebben wij de aanlopen naar de schrijfwijze geteld. Al de zo bekomen cijfers hebben wij samengebracht in

Tabel III

De toestand in de overgangstijd 18de-19de eeuw

De-aanloop			Van-aanloop		
totaal	aaneen	%	totaal	aaneen	%

A. DENECKERE : Register

1	1770-1794	21	1	5	25	2	8
2	1794-1823	63	14	22	69	18	26
3	1770-1823	84	15	18	94	20	21

B. DENECKERE : Tekst blz. 29-128

4	1770-1794	40	1	2.5	41	2	5
---	-----------	----	---	-----	----	---	---

C. Geschriften van en over tijdgenoten

5	DE BRAECK.	8	0	0	21	0	0
6	DE BAY	10	0	0	8	0	0
7	VAN HAECHT	0	—	—	5	0	0
8	totaal	18	0	0	34	0	0

De cijfers over de hele periode 1770-1823, die het register bij DENECKERE oplevert (Tabel, regel 3), zijn teleurstellend voor wie zonder meer de bevestiging van de regel van het aaneenschrijven zou verwacht hebben. Maar ze spreken een heel andere taal en vertonen een scherpe tegenstelling, als we de jaren voor en na de Franse overweldiging (regel 1 en 2) gescheiden houden. Wat we zo voor de tijd, die onmiddellijk aan de Franse inval voorafgaat, gevonden hebben (regel 1 : bijna uitsluitend vaneen),

wordt, op een aanzienlijk bredere basis en met meer klem, bevestigd in de veel grotere namenvoorraad met merkelijk lagere percentages voor aaneen, die de tekst zelf oplevert (regel 4). Dit is natuurlijk niet zo te verstaan, als zou tot 1794 niemand of bijna niemand, en, van dat jaar af, ineens een belangrijke minderheid aaneengeschreven hebben. Maar het blijkt o. i. toch wel duidelijk, steeds met het nodige voorbehoud in verband met het beperkte van de gegevens, dat de Franse invloed, hiervóór al te vermoeden gegeven, in dit tijdsgewricht een „katastrofale” rol heeft gespeeld. Intussen zou, als wij naar de oudste cijfers van onze Tabel II kijken, deze eerste rechtstreekse Franse invloedsgolf de Franse overheersing niet overleefd hebben.

Deze eerste Franse invloed zou zelfs niet eens heel diep zijn gegaan, als we enige betekenis mogen hechten aan de nullen voor aaneen in volle Franse tijd van onze drie andere bronnen (regels 5-7 en 8). Het is waar, we hebben te doen met lage totalen, maar zouden we in deze nullen niet de weerspiegeling mogen zien van het onaangetast gebleven spontane gebruik bij de ingezetenen? Daartegenover zouden de afwijkingen van de nationale traditie, in de namen die DENECKERE geeft (regel 2) en die hoofdzakelijk uit ambtelijke stukken komen, de neerslag zijn van de verfransende bureaucratische praktijk. Het lijkt er dus naar, alsof de verbreiding van het aaneenschrijven van de geslachtsnamen met aanloop, die wij thans, in de 20ste eeuw, kennen, historisch niet eens, of op zijn best met een uiterst dunne draad, zou verbonden zijn met dezelfde verbreiding, die zo schielijk opgekomen was in de Franse tijd. Zij zou dus opnieuw zijn ontstaan in de 19de eeuw, en het zou dan de invloed van de verfranste Belgische staatsinrichting zijn, waaraan we dit administratieve gallicisme te danken hebben.

De zo tot stand gekomen, thans bestaande toestand schijnt op het eerste gezicht als volgt te kunnen worden samengevat : Terwijl vóór 1800 de aanloop in België, als in Nederland, in het algemeen los en klein (*van Bergen*) werd geschreven, wordt hij sedert 1800 in België, anders dan in Nederland, niet alleen op verschillende wijzen vaneen (*Van B.*, *van B.*), maar ook aaneen (*Vanbergen*) geschreven, in dier voege dat een bepaalde schrijfwijze van de aanloop vaststaat voor de naam van een bepaald geslacht. Verschillende geslachten die dezelfde naam dragen kunnen zich, behalve door eigenlijke spellingverschillen (*Bergen*, *Berghen*), van elkander onderscheiden door de schrijfwijze van de aanloop, en verschillende personen, die zich respectievelijk *van Bergen*, *Van B.* en *Vanbergen* schrijven, behoren tot verschillende geslachten, zijn geen familie van elkander.

Als die beschrijving juist was, dan konden we de vraag, of in de plaats van het oude systeem, de oude vastheid (één regel voor allen) een nieuw systeem en een nieuwe vastheid (één regel voor ieder) is gekomen, bevestigend beantwoorden. Bij nader toezien blijkt de werkelijke toestand daar nogal wat van af te staan. Iedereen, ten minste wie zich daarom bekommert, stelt zich van zijn familienaam voor, dat die, bepaaldelijk wat betreft de aanloop, „altijd” zo geschreven werd en overigens ambtelijk in die vorm is vastgelegd. Hij zal dan ook verwachten en zal er zijn best voor doen, dat die schrijfwijze van zijn naam ook door anderen in acht genomen wordt. Uit onze Tabel II kunnen wij niet anders dan afleiden dat die vastheid-in-de-tijd voor heel wat namen, trots traditie en stadhuis, tot op heden maar heel betrekkelijk moet zijn geweest en dat vooralsnog zal blijven. Wij zijn getuige

van een overgang van vaneen naar aaneen, die in het geheel niet de indruk maakt tot staan gebracht te zijn. Bovendien geeft onze tabel maar een gedeelte te zien van de verschuivingen, die in werkelijkheid moeten hebben plaatsgehad. Er zijn nl. ook overgangen van aaneen naar vaneen geweest. Hiervoor beschikken wij niet over systematische gegevens, alleen over wat ons zo toevallig onder de ogen komt : in 1840 *M. Vanackere-Doolaeghe*, later *Van Ackere* ; eerst *Vanos-Dewolf* (Antwerpse uitgever uit de 19de eeuw), daarna *Van Os-De Wolf*. Deze overgangen naar vaneen moeten eerst weer opgewogen zijn door evenveel overgangen naar aaneen om het gebleken aanzienlijke slotsaldo ten gunste van aaneen mogelijk te maken.

Behalve de onvastheid in de tijd bij de verschillende opeenvolgende generaties, die we vertikaal of diachronisch zouden kunnen noemen, is er de nog verrassender horizontale of synchronische onvastheid bij tijdgenoten, bij leden van dezelfde generatie (broeders en zusters) of van onmiddellijk aan elkander aansluitende generaties (ouders en kinderen) in hetzelfde geslacht of dezelfde stam. Ook dit kunnen we voorlopig slechts opmaken uit wat het toeval ons te horen en te lezen geeft, maar wat VAN DEN BRANDEN dienaangaande in 1875 voor zijn tijd opmerkte geldt ook nog in deze tweede helft van de 20ste eeuw. Ieder, van wie de oren daarnaar staan, heeft zeker al wel eens (of meer dan eens) van iemand met een *van-* of *de-*naam vernomen dat h i j het zó schrijft en zijn vader zó, of zijn vader zó en zijn oom zó. Soms vernemen wij de oorsprong van het verschil in een bepaald geval : een vergissing in een geboorteakte. Als zo iets de onmiddellijk verantwoordelijken (aangever en/of opnemer) al kan gebeuren, dan is daar nog veel meer kans voor bij niet rechtstreeks betrokkenen, bij „derden”.

Zo komen wij tot nog een verdere aanwijzing van het wankele in de vermeende vastheid, een aanwijzing waar wij weer meer vat op hebben en die wij weer, althans bij wijze van voorbeeld, onder cijfers kunnen brengen. Wie op zijn naam met een aanloop dagelijks een enigszins omvangrijke post ontvangt, zal er door getroffen worden, dat zekere van zijn korrespondenten, vooral van de minder geregelde, nogal luchtig omspringen met de schrijfwijze van de aanloop. Wij hebben dit kunnen nagaan in een verzameling adressen op dezelfde naam, van poststukken over een tijdsverloop van een paar weken. De geadresseerde, de heer G. VAN DER MAAT, is zo vriendelijk geweest, ons deze adressen, op de voet van een adres per korrespondent, en gerangschikt volgens de herkomst van regelmatige en toevallige korrespondenten, ter inzage te verstrekken. Uit het volgende staatje blijkt hoeveel adressen, met de aanloop op de ene of andere wijze ten onrechte aaneen geschreven (*Vandermaat* of *Vander Maat*), van onder de handen komen van deze korrespondenten, die zogoed als alle tot de onderwijs- of ambtenarenwereld behoren, d. w. z. tot kringen waarin men gewoon is met geschreven namen om te gaan.

Tabel IV

De aanloop in adressen

korrespondenten	aantal onderzochte adressen	verkeerdelijk in één woord geschreven			
		hele naam	alleen aanloop	samen	%
1 regelmatige	103	2	2	4	4
2 okkasionele	41	8	4	12	30
3 totaal	144	10	6	16	11

Dit staatje, waarin de houding ten opzichte van de losgeschreven aanloop becijferd wordt, had natuurlijk een tegenhanger moeten hebben, waaruit de behandeling in dezelfde omstandigheden van de vastgeschreven aanloop had kunnen blijken. Dat hebben wij niet tot onze beschikking, maar dat lijkt ons geen erge leemte. Het komt ons voor, met wat wij reeds weten, dat daarin zeker niet zoveel afwijkingen zouden te verwachten zijn. Het enige staatje dat wij geven, kunnen wij als een toelichting beschouwen, niet alleen van het wankele in de schrijfwijze van de aanloop, maar ook van de helling van dat wankele : naar aaneenschrijven.

De vraag, of in de plaats van de oude vastheid een nieuwe is gekomen, moet dus wel ontkennend beantwoord worden. Op zijn best kan men zeggen, dat er een streven bestaat om de oude vastheid (voor allen steeds vaneen) door een nieuwe (voor allen steeds aaneen) te vervangen, maar van de weg naar dat doel is nog maar een zeer klein stuk afgelegd. Aan de nieuwe vastheid die oppervlakkig gezien bereikt zou schijnen (voor de enen steeds aaneen, voor de anderen steeds, op de ene of andere wijze, vaneen) wordt, zoals wij in drie punten hebben aangetoond, nog op te grote schaal afbreuk gedaan. Dat is iets abnormaals, des te verwonderlijker in een tijd waarin, in onvergelykelyk hogere mate dan anderhalve eeuw terug, door allerlei uitingen van het openbare leven, als wetgeving, bestuur, onderwijs, pers, vastheid in zulke dingen in de hand wordt gewerkt.

Wat kan de verklaring zijn van zulke regelloosheid, die de overgeleverde regel loslaat, maar er niet toe komt hem door een nieuwe te vervangen? Het is het gebrek aan besef dat, van de verschillende mogelijkheden, één in een gegeven geval de juiste zou zijn, dus het gebrek

aan besef dat er een systeem zou zijn. Een stap verder, en het is de onbewuste drang om het gegeven geval te doen passen in wat men ten onrechte vagelijk meent het systeem te zijn : alle namen steeds aaneenschrijven. Het tekort aan dat besef is de onmiddellijke achtergrond van de hele onzekerheid ten opzichte van het Nederlands taaleigen, van de verregaande ontredde van het hele Nederlandse taalsysteem in België, en daar zit verder achter, de onbewuste onderschikking ervan aan een ander taaleigen en een ander taalsysteem, het Franse. Het ongevoel voor regelmaat ten opzichte van een eigenaardigheid in de schrijfwijze van de geslachtsnamen is een biezonder geval van het ongevoel ten opzichte van het taalgebruik in zijn geheel. Het is niets anders dan het niet volgen van een taalregel, of veeleer het niet weten van het bestaan van zulke regel : als zodanig moet het gezien en beoordeeld en verholpen worden.

II

De Schrijfwijze van de Aanloop voor de Geslachtkunde.

I

Met het besluit, waartoe ons historisch overzicht en de vergelijking van de thans bestaande toestand met de voor-negentiende-eeuwse ons hebben gebracht, zal misschien niet door iedereen even geredelijk en gelijkmoedig worden ingestemd. Het is in tegenspraak met een zeer verspreide mening betreffende het verband van de schrijfwijze van de aanloop (en van de aanloop zelf) met de geschiedenis en de afkomst van het geslacht. Het past dus dat wij de gegrondheid van deze mening onderzoeken.

Niemand zal nog willen volhouden, dat al wie dezelfde geslachtsnaam hebben (*Jansen, De Smed*) ten langen laatste tot hetzelfde geslacht behoren. Daarentegen wordt wél graag nog aangenomen, dat, wie niet dezelfde naam dragen, niet kunnen verwant zijn (daar zullen wij niet verder op ingaan), en zelfs dat elk, ook het geringste verschil in vorm, schrijfwijze, spelling van de naam verwantschap uitsluit. Om bij het door ons onderzochte punt te blijven, verschillende schrijfwijze van de aanloop van overigens dezelfde naam (*van Bergen, Van Bergen, Vanbergen*) zou uit zichzelf een bewijs zijn van niet-verwantschap, en volledige gelijkheid zou de onmisbare voorwaarde zijn om verwantschap mogelijk te maken. In gesprekken en verhandelingen hierover wordt nooit nagelaten, als een heilzame bespiegeling, van erfenissen te gewagen, met de bijgedachte aan de griezelige gebeurlijkheid, dat iemand, ten gevolge van enige onachtzaamheid op dit punt van hemzelf of van een van zijn voorzaten, ernaast zou kunnen vallen.

Wij weten nu, dat voor de tijd na 1800 de schrijfwijze van de aanloop maar weinig houvast zal kunnen geven en dat zij voor de tijd daarvóór ons helemaal in de steek laat. Hetzelfde geldt overigens ook voor andere, belangrijker vormverschillen, misschien niet zo vaak na 1800 maar zeer vaak daarvóór. De voorouders van Pol DE MONT (in zijn geboorteakte *De Mont*) in de 18de eeuw schreven zich, nu eens *du Mont*, dan weer *de Mon* of *de Mong*, nog vroeger ook *de Moone* (G. MEIR). Het zal steeds genealógisch moeten bewezen worden dat een bepaalde schrijfwijze van de aanloop, zogoed als elke andere vormeigenaardigheid van de naam, erfelijk is in een bepaald geslacht en dus kenmerkend voor dit geslacht. Gelijkheid of verschil in de vorm van dezelfde naam (met inbegrip van de aanloop) bewijst uit zichzelf nog niets voor al of niet verwantschap van de dragers van die naam, het is op zijn best een bijkomend bestanddeel van de bewijsvoering.

Vershil in de schrijfwijze van de aanloop in dezelfde naam, geeft dus, tenzij het door andere gegevens gesteund wordt, geen voldoende grond om dragers van dezelfde naam, die zich alleen daardoor van elkander onderscheiden, tot verschillende geslachten te rekenen. Als dat zo is, dan komt vanzelf een andere, zwaarwichtiger zijde van de gangbare mening betreffende de betekenis van de schrijfwijze op een gevaarlijke wijze in het gedrang. Aangenomen dat verschil in schrijfwijze van de aanloop niet bruikbaar zou zijn om bepaalde geslachten met dezelfde naam een voor een uit elkander te houden, maar kan zulk verschil dan geen dienst doen om al de bestaande geslachten, of er nu verschillende met dezelfde naam onder zijn of niet, naar de stand van elkander te onderscheiden? Voor velen is de aanloop, los en bovendien klein geschreven, uit zichzelf en als zodanig, een teken

van adellijke afkomst : het is wat in het Frans *particule nobiliaire* of kortweg *particule* heet. In hun ogen heeft een geslachtsnaam met aanloop-naar-den-eis-geschreven (*van Bergen, de Bakker*) in dit opzicht iets voor op dezelfde of een andere geslachtsnaam met anders geschreven aanloop (*Van Bergen, De Bakker, Vanbergen, Debakker*) zowel als op een geslachtsnaam zonder aanloop (*Bergen, Bakker*).

Het verschil tussen een geslachtsnaam met of zonder aanloop (*van Bergen* of *Bergen*) valt buiten ons onderwerp, het gaat in dit verband alleen over de genealogische betekenis van de schrijfwijze van de aanloop die er al is (*van B., Van B., Vanb.*). Overigens zal men, als men het wil nagaan, vinden dat al wat hierna in dit verband van de schrijfwijze gezegd wordt ook geldt voor de aanloop zelf. Wij zullen aantonen dat de schrijfwijze uit zichzelf niets bewijst met betrekking tot adellijke of niet-adellijke afkomst. Zo kan ook aangetoond worden dat aan- of afwezigheid van de aanloop evenmin uit zichzelf in die richting iets bewijst. Het vooroordeel dat ontstaan is met betrekking tot een bepaalde schrijfwijze (los en klein), die een teken van adel zou zijn, is het natuurlijke verlengstuk van hetzelfde vooroordeel met betrekking tot het nog plastischer onderscheidingsteken dat in de aanloop zelf wordt gezien. Beide hebben aanleiding gegeven tot bewust en eigenmachtig ingrijpen, in de waan dat men zodoende zijn naam een adellijk uitzicht kon geven.

In het eerste geval is het gevolg op zijn ergst gezien een onbelangrijke wijziging van de schrijfwijze geweest, die de naam als zodanig ongerept heeft gelaten (*van Bergen* in plaats van *Van B.* of *Vanb.*) en waarvan de werkelijke betekenis, als eigenlijk onderwerp van dit hoofdstuk, hierna nog aan de beurt komt. Maar in het tweede geval heeft het tot een wijziging van de naam zelf gevoerd, die men terecht naamvervalsing mag noemen :

in tijden, waarin van overheidswege zo nauw niet werd toegezien, is, met inderdaad bedrieglijke bedoeling, een stuk vóór de naam kunnen gevoegd worden dat er nooit toe behoord had (*van Bergen* in plaats van *Bergen*). Het vooroordeel heeft zelfs enige tijd in Frankrijk en veel langer in Duitsland een zekere ambtelijke bekrachtiging gevonden. Verheffing tot de adelstand bracht dan het recht mee, de naam, of het daarbij paste of niet, door *de* of *von* te laten voorafgaan. De beroemdste voorbeelden daarvan zijn zeker wel *J. W. von Goethe* en *F. von Schiller*. Maar dit gunstbewijs heeft niets kunnen veranderen aan het feit dat *de* of *van* ook nog steeds in niet-adellijke namen konden voorkomen, en er dus, na als voor, adellijke namen zonder en niet-adellijke namen met aanloop waren. De aanloop uit zichzelf, d. w. z. zonder de steun van een stamboom, bewijst niets, noch door zijn aan- noch door zijn afwezigheid.

2

Wie gelooft in de adellijke betekenis van de aanloop op de vereiste wijze geschreven, denkt dan, als hij er ten minste iets bij denkt, in de eerste plaats of misschien ook maar alleen, aan het voorzetsel *van* (of *de* of *von*) dat, vóór de naam van een plaats (een „goed”) gevoegd, de geslachtsnaam van de oorspronkelijke adellijke bezitters van dat goed zou zijn. Dit geldt dan als het eigenlijke *particule nobiliaire*. Omgekeerd zou, om echt adellijk te zijn, de naam steeds het *particule* vóór zich moeten hebben.

Het is voldoende een ogenblik na te denken om dan in elk geval al dadelijk als zeker niet-adellijk te laten uitvallen, geslachtsnamen die beginnen met het voorzetsel *van*, gevolgd door :

1. allerlei woorden, andere dan eigennamen, die een

aardrijks- of plaatsnaamkundige biezonderheid benoemen : *Van der Zee, Van den Berg, Van de Water, Van (de) Kerkhove, Van (den) Akker, Van Boven, Van Beneden.*

2. allerlei aardrijkskundige eigennamen, waarvan het zonder meer duidelijk is, dat het daardoor aangeduide nooit het bezit van enig adellijk geslacht is geweest : *Van der Schelden, Van der Mazen, Van Rijn, Van Engeland, Van Kempen, Van Waas.*

Er is niet veel doorzicht nodig om er zich rekenschap van te geven, dat we hier te doen hebben met een welbekend vormtype van geslachtsnamen (bijvoeglijke bepaling van de voornaam, ingeleid door een voorzetsel, meestal *van*), dat de oorspronkelijke drager niet naar zijn bezitting, maar naar zijn herkomst of woonplaats benoemde. Dit vormtype is zo talrijk vertegenwoordigd in het Nederlands, dat het voorzetsel *van* een zelfstandig naamwoord is geworden met de betekenis „familienaam”. Maar de geslacht- en naamkunde leert ons verder, dat het voorzetsel *van*, zelfs voor de naam van een bekend oud-adellijk bezit, niet uit zichzelf een teken van adeldom is. Alleen de geschiedenis van het geslacht kan dat voor elk geval in het biezonder uitmaken. Draggers van namen die ontleend zijn aan de namen van middeleeuwse sloten of kastelen, zo leert ons J. WINKLER, kúnnen afstammelingen zijn van de oude edellieden die deze sloten of burchten gesticht hebben of bewoond. „Maar dit komt betrekkelijk zelden voor. Meestal zijn het onadellike verwantschappen, die deze oude namen voeren, omdat een hunner voorouders, die eerst dien naam als een toenaam aannam, toevallig op de eene of andere wijze, als hoorige of dienstman of pachter, aan dat oude huis verbonden was, of misschien ook slechts op het grondgebied daar van geboren was.”

Ten slotte hoeft het nauwelijks gezegd, dat de aanloop,

die bestaat uit het lidwoord, hoe ook geschreven (en hoe graag men ook het Nederlandse lidwoord *de* voor het gelijkletterige Franse voorzetsel zou laten doorgaan), in dit verband in het geheel geen betekenis kan hebben. Het is een ander welbekend vormtype van geslachtsnamen (bijstelling bij de voornaam, bestaande uit een zelfstandig naamwoord of een ander, zelfstandig gebruikt woord, meestal een bijvoeglijk naamwoord, voorafgegaan door het bepaald lidwoord), dat de oorspronkelijke drager naar een of andere persoonlijke eigenaardigheid benoemde. Toch staan ook deze gevallen in de lichtschijs die het *particule* omgeeft, en wordt de los en klein geschreven aanloop, hetzij voorzetsel hetzij ook lidwoord, door zeer velen als een benijdens- en verwervenswaardig voorrecht beschouwd, dat de bezitter onderscheidt als van hogere komaf dan de overige stervelingen, of op zijn minst als iets dat de kracht heeft op de naam een stempel van grotere voornaamheid te drukken.

Deze mening is een in de jongste eeuwen ontstaan vooroordeel, zoals, voor zover het het Nederlands betreft, zonder meer reeds blijkt uit het hiervóór gegeven historisch overzicht. Vóór 1800 was er in onze taal, behoudens schaarse en toevallige afwijkingen, maar één schrijfwijze van de aanloop, nl. steeds los van de naam; eerst in de Franse tijd is aaneenschrijven van niet-adellijke namen in gebruik gekomen zonder nochtans regel te worden. Werd vroeger reeds, naast de oorspronkelijke kleine beginletter van de aanloop ook hoofdletter geschreven, dan diende de eerste geenszins tot kenteken van adeldom; zo hebben wij bij VAN DEN BRANDEN gelezen. „Wel verre, zegt DE POTTER, dat in vroeger tijd het gebruik zou hebben bestaan *de* en *van* voor den edelman, *De* en *Van* voor den onedele te schrijven, zijn er in de laatste en in 't begin der XIXe eeuw talloze voorbeelden dat groote familiën

in 't handteeken onder notariëele of andere acten, alsmede in eigenhandige brieven, stelselmatig hunnen naam met de groote *D* of *V* schreven."

Ook in Frankrijk werd de aanloop oorspronkelijk in alle namen los en klein geschreven, maar reeds kort na de middeleeuwen heeft zich daarin een verschil ontwikkeld, dat, zonder een vaste regel te worden, aan het verschil tussen adel (of pseudo-adel) en burgerij beantwoordde. Het gevolg is geweest, dat in het Frans een geslachtsnaam met los en klein geschreven aanloop (*particule*) een grotere kans heeft de naam van een oud en echt adellijk geslacht te zijn. Maar de naam met anders geschreven aanloop (en zelfs zonder aanloop) is ook niet van alle kans daarop uitgesloten. Het moet voor ieder geslacht in het bijzonder door historisch onderzoek uitgemaakt worden.

„Het *particule de*, schrijft A. DAUZAT, is in genen dele een teken van adel : enkele geslachten van oude en echte adel hebben het niet... Daartegenover staat, dat zeer vele onadellijken namen van hetzelfde model als die van de adel hebben. Toch heeft feitelijk de overgrote meerderheid van de hogere stand het *particule* aangenomen, terwijl al vroeg het gebruik is ontstaan, *de, du, d'* vast te schrijven in namen van „gemenen". Zo is het *particule* een teken van adel geworden, in zulke mate dat vanaf de monarchie van de Bourbons het door de verheffing tot de adelstand toegekend werd, en dat, zeker al sedert de 17de eeuw, de onadellijke eigenaars dikwijls, om zich voor voornamer te doen doorgaan, de gewoonte aannamen bij hun naam die van een van hun bezittingen te voegen ; een zeker aantal van deze benamingen zijn in de burgerlijke stand overgegaan en hebben soms op den duur de oorspronkelijke naam verdrongen... Alleen geschied- en geslachtkundig onderzoek maakt het mogelijk, de echte en oorspronkelijke adellijke geslachten te onderscheiden van die welke zich

het *particule* hebben toegevoegd... Er is dus, of het nu namen van plaatsen [d. i. steden, dorpen, enz.] of van goederen [bezittingen] betreft, geen uiterlijk verschil tussen adellijke en niet adellijke namen."

3

Dat dit al lang, ook buiten de engere kring van specialisten in de geslacht- en naamkunde, zelfs in Frankrijk, werd ingezien moge blijken uit de volgende bepaling van *particule* die reeds sedert vele jaren te lezen staat in een boek in ieders handen, *Petit Larousse illustré* : „voorzetsel of lettergreep (*de, du, des, le, la*) die zekere familienamen voorafgaat en waarin men ten onrechte een teken van adel heeft willen zien." Van veel vroeger nog (1883) kunnen wij aanhalen uit een officiële rede van een hoge magistraat, de Gentse prokureur-generaal J. LAMEERE : „Een vooroordeel dat nog in het geheel niet tot het verleden behoort heeft zekere toevoegingen aan de naam als adellijke betitelingen doen beschouwen... Laat de naam al dan niet samengesteld zijn, voorafgegaan door het *particule* of gevolgd door een bijnaam van plaats, hij brengt tegenwoordig uit zichzelf niet de minste schijn van adelsonderscheid mee."

Er wordt onomwonden van een vooroordeel gesproken, maar een vooroordeel is óók een feit, en als zodanig werd het, niet zonder een zekere ironie, in dezelfde jaren (1884) door een andere magistraat gezien, die wij bij DE POTTER aangehaald vinden. „... Dat het *particule de* zozeer dit kenmerk van adellijke betiteling heeft, dat bij de heersende opvattingen zekere personen, overigens niet in het minst enig ernstig belang op het oog hebbend, maar eenvoudig gedreven door het verlangen zich een voldoening van hun eigenliefde of ijdelheid te verschaffen en alleen

met de bedoeling zich ten minste de schijn van een adellijke oorsprong te geven, langdurige navorsingen, soms met grote kosten, laten verrichten om te doen vaststellen, dat in een min of meer langgeleden tijd de ene of andere van hun voorouders zijn naam door dit *particule* heeft doen voorafgaan, en dat anderen, van wie de naam in werkelijkheid met de lettergreep *De* begint, aangespoord door een gelijkaardig verlangen, het er voor over hebben, de spelling van hun naam te vervalsen om de lettergreep *De* in het *particule de* te vervormen."

De steller van dit langademig rechterlijk advies schijnt zich te schikken in het feit, hoewel een vooroordeel, en schijnt zijn ironie te richten, niet op de verkeerde mening zelf, maar op haar gevolgen voor de gedragingen van zekere personen. Hij is blijkbaar niet op de hoogte van wat steeds in vroeger eeuwen het algemeen gebruik is geweest voor Nederlandse geslachtsnamen, ook in België. Was hij dat wel geweest, dan had hij zeker niet zonder meer gesproken van naamvervalsing, die zou bestaan in het vervormen van de eerste lettergreep in *particule*. Dat zou opgaan voor de willekeurige voorvoeging van het *particule*, maar niet voor een verandering in de schrijfwijze, tenzij misschien voor een Franse naam.

Voor zover het de Nederlandse namen betreft, kunnen we niet juister en duidelijker besluiten dan met deze woorden van VAN HOOREBEKE : „Het is een volksvooroordeel, een bewijs van volledige onkennis van de schrijfwijze van onze namen, te menen dat de kleine *D* of de kleine *v* hun een adellijk uitzicht verzekert."

III

De Schrijfwijze van de Aanloop en de Wet.

1

De kennis van de wet, die ieder staatsburger geacht wordt te bezitten, sluit feitelijk voor de leek-in-deze-zaken op zijn minst een zeker bewustzijn in, dat wij aan onze geslachtsnaam, zoals wij die nu eenmaal gekregen hebben, niets mogen veranderen. Maar uit onze Tabel II is gebleken, dat er in de 19de en 20ste eeuw een menigte overgangen moeten zijn geweest, in elk geval van vaneen naar aaneen, maar in werkelijkheid in de ene en in de andere richting, met het uit die tabel blijkende overschot ten gunste van aaneen. Het is niet aan te nemen, dat al deze wijzigingen, of ook maar een noemenswaardig gedeelte ervan, langs enige ambtelijke weg zouden toegestaan of bekrachtigd zijn. Dit is al een bewijs op grote schaal, afgeleid uit het stilzwijgen (*e silentio*) : eigenmachtige wijziging van de geslachtsnaam op dit punt kan zonder tussenkomst van enige overheid gebeuren, en, eenmaal gebeurd, geeft ze ook geen aanleiding tot ingrijpen. Deze wijzigingen zijn het gevolg van een stroming waarop men zich maar heeft laten meedrijven, en noch de naamdragers noch de naamhoeders zijn ertegen ingegaan.

Het is overigens niet te verstaan, met welke bedoeling juist deze wijzigingen in zo groten getale zouden zijn aangevraagd, en nog minder, op welke grond ze telkens zouden zijn ingewilligd. De wettelijke vorm van de geslachtsnaam van een bepaalde persoon is die welke in zijn geboorteakte voorkomt. Wijziging of vervanging van die naam behoort tot de bevoegdheid van de uitvoerende macht en kan alleen door de Regering (bij K. B.) worden

toegestaan. Maar betreft het de verbetering van een fout in de naam, de rechtzetting van een afwijking van de juiste, echte vorm van de naam, die de geboorteakte zou vertonen, dan is de rechterlijke macht bevoegd om, op verzoek van de betrokkene, bij vonnis de verbetering in zijn geboorteakte te doen aanbrengen.

Wettelijk geldt als de echte, juiste vorm van de geslachtsnaam, de vorm waarin hij gevonden wordt in de geboorteakten bij het in werking treden van het Franse dekreet van 6 *fructidor* jaar II (23 augustus 1794). Dit wetsbesluit uit de tijd toen wij bij Frankrijk ingelijfd waren heeft in ons land nog steeds kracht van wet. Artikel 1 ervan zegt: „Geen enkele burger zal een andere naam of voornaam mogen dragen dan die in zijn geboorteakte zijn uitgedrukt: zij die ze zouden hebben afgelegd zijn gehouden ze weer aan te nemen.”

Wij merken op dat alleen van „een andere naam of voornaam” gesproken wordt; als men wil, van verandering van naam, niet van verandering aan de naam, dus niet van spelling of schrijfwijze, of meer algemeen van wat men, niet zeer bepaald, onder vorm van de naam kan verstaan: *Deja(e)g(h)er(e)*, *De J.*, *de J.*, of *Dema(e)rtela(e)re*, *-laer*, *-laar*, *-leir(e)*, *De M.*, *de M.* kunnen wij, meer of minder eensgezind, als vormen van dezelfde namen, niet als verschillende namen beschouwen. Het zal verder blijken welke gevolgen deze beknoptheid van de bewoording voor de rechtspraak heeft. Maar laat het nu, bij wijze van veronderstelling, uitgemaakt zijn dat het verbod om de naam door een andere te vervangen (want daarop komt de wettekst neer) elke wijziging van de (geschreven) vorm van de naam insluit. Dan herinneren wij ons hoe gebleken is dat tot aan de Franse tijd (einde 18de eeuw) los en klein schrijven van de aanloop in Nederlandse geslachtsnamen ook in ons land de algemene regel was,

zodat afwijkingen daarvan als onregelmatigheden moeten beoordeeld worden. Herstel van de oorspronkelijke vorm van de naam, voor zover het dit punt betreft, zou dus alleen kunnen zijn terugkeer van vast-en-groot (*Dejager*), waar dat zou voorkomen, tot los-en-klein (*de Jager*).

Inderdaad hebben de telbare, bewuste verzoeken op dit stuk, die de rechtbanken voorgelegd zijn, voor zover ons gebleken is, zogoed als steeds deze strekking, in tegenstelling met de ontelbare, onbewuste uitvloeisels van de door ons waargenomen stroming (Tabel II). Toch zullen deze niet-kosteloze bemoeiingen in de allermeeste gevallen wel niet te danken zijn aan zuivere liefde voor het oude en oorspronkelijke. Zij zullen wel veeleer ingegeven zijn door de mening met betrekking tot de aanloop, die wij reeds als een vooroordeel en een illusie hebben leren kennen, de mening dat *de* of *van*, los en klein geschreven (het Nederlandse lidwoord *de* dan liefst als het Franse voorzetsel *de* op te vatten), iets adellijks of althans iets deftigers in zich heeft, waar niet ieder zo maar aanspraak op mag maken. En men wil zich dan het *particule* (ten onrechte) als een recht of liever als een voorrecht voor zich alleen doen toekennen.

Maar nu is het juist de vraag, óf deze twee bijzonderheden : *a*) los schrijven en *b*) kleine beginletter van de aanloop, tot de bestanddelen van de naam behoren, waarvan volgens het dekreet op de namen niet mag afgeweken worden, en of dus de later geakteerde afwijkingen daarvan het voorwerp van een verzoek tot rechtzetting door het gerecht kunnen zijn. Zijn zulke afwijkingen, die na 1794 zouden zijn voorgekomen, van die aard, dat de rechter bevoegd is ze door een vonnis te doen herstellen? Behoort de schrijfwijze van de aanloop tot de integrerende bestanddelen van de naam, die niemand eigenmachtig mag wijzigen of zijn het slechts vorm-elementen, waarover de beschik-

king aan het goedvinden van de naamdrager en zelfs van iedere willekeurige „derde” overgelaten blijft? Wij weten reeds dat de tekst van het dekreet dienaangaande niet het minste uitsluitel geeft, dat hij alleen van afleggen, aannemen enz. van naam of voornaam spreekt. Elke spelling- of schrijfwijzebiezonderheid (b. v. het gebruik van uitsluitend hoofdletters of van uitsluitend kleine letters voor de hele naam), elke vormwijziging, die van de naam niet een werkelijk andere naam maakt, kan aanleiding geven tot betwisting of die al dan niet in de tekst van het dekreet begrepen zijn.

2

De uitspraken van de rechtbanken en gerechtshoven in deze zaken zijn zeer ongelijk, zoals wij vernemen van alle schrijvers die hierover handelen en zoals wij rechtstreeks kunnen opmaken uit de uittreksels uit vonnissen die zij meedelen.

In een samenvattend overzicht van de rechtspraak tot 1890, in *Pandectes belges*, uitgegeven door E. PICARD e. a., wordt die tot de volgende vier zienswijzen teruggebracht :

1. Zekere rechters beschouwen de twee elementen : a) aanloop los of vast en b) indien los, dan grote of kleine beginletter, als integrerende bestanddelen van de naam, zodat een wijziging daarvan als een wijziging van de naam geldt [en het herstel van zulke ingeslopen wijziging dus het voorwerp van een rechterlijke uitspraak kan uitmaken].

2. De andere oordelen dat wijzigingen, die alleen betrekking hebben op het ene of het andere van deze twee elementen, de naam zelf onaangetast laten.

3. Volgens andere nog wordt de naam gewijzigd door

wijziging in het scheiden of verbinden van de lettergrepen maar niet door wijziging in de aard van de beginletters.

4. Andere ten slotte verklaren dat grote of kleine letter door de voorkeur van de naamdrager bepaald wordt, maar dat deze toch het recht heeft een wijziging op dit punt van de akten van de burgerlijke stand aan te vragen. De schrijver is van oordeel dat deze laatste zienswijze een tegenspraak inhoudt.

In *Répertoire pratique* enz., uitgegeven door E. BRUNET e. a., vinden wij deze ongelijkheid van de rechtspraak geïllustreerd door een lange reeks van rechterlijke adviezen, waaruit wij er vier als getuigen van de hierboven onderscheiden vier zienswijzen aanhalen.

1. Een verzoek tot rechtzetting is ontvankelijk, ook dan als het slechts slaat op de groepering van de letters, op de vervanging van de hoofdletter *D* door een kleine *d*, de scheiding van het *particule de* van het overige van de naam (Doornik 1913).

2. ... dat de identiteit van een naam onafhankelijk is van de letters waaruit hij is samengesteld, zowel als van hun verbinding of scheiding; wijzigingen binnen deze grenzen, ingegeven door willekeur of ijdelheid, zijn niet van aard om het voorwerp van een rechtzetting van een akte van de burgerlijke stand uit te maken (Leuven 1887).

3. ... dat het gebruik van de kleine letter *d* of de hoofdletter *D* zonder betekenis is van het standpunt van de werkelijke spelling van de geslachtsnamen en van het belang van de families; hetzelfde geldt niet met betrekking tot de vraag of een eigennaam in een of meer woorden dient geschreven te worden; dit punt kan het voorwerp van een verzoek tot rechtzetting van een akte van de burgerlijke stand zijn (Kortrijk 1884).

4. ... dat, hoewel het gebruik van hoofdletters of kleine

letters in de spelling van de namen als vrij dient beschouwd te worden, een eis tot rechtzetting van akten van de burgerlijke stand ontvankelijk is, als hij strekt om als recht te doen verklaren dat het *particule de*, dat een naam voorafgaat, met een kleine *d* en niet met een hoofdletter *D* moet geschreven worden, de eiser heeft er immers een op zijn minst zedelijk belang bij, dat zijn geboorteakte streng gelijkvormig zou zijn met die van zijn vader en dat belang is voldoende om de eis te rechtvaardigen (Gent 1883, Brugge 1884, Gent 1884).

De uitgevers van *Pandectes* (1901) nemen, behalve in een bescheiden kanttekening bij de vierde van de door hen onderscheiden zienswijzen, geen positie ten aanzien van de door hen waargenomen ongelijkheid van de rechtspraak. De meeste anderen die over dit punt handelen doen dat wel. De uitgevers van *Répertoire* (1951) verklaren boudweg, tegen het uiteenlopende van de door hen bijeengebrachte adviezen in : „De individualiteit van een naam wordt uitgemaakt, niet alleen door de lettergrepen die hem samenstellen, maar ook door de spelling, d. w. z. door de vorm (hoofd- of kleine) van de letters, de verbindingstreepjes, de accenten en andere schrijftkens (deel-, afkappingsteken enz.). Er zijn uitspraken geweest, in overeenstemming met deze opvatting, dat de identiteit van de geslachtsnaam bepaald wordt, niet alleen door de letters die hem samenstellen, maar door al de bestanddelen die de juiste spelling van de naam uitmaken.”

Wij laten nog enkele, individuele meningen volgen. P. LE ROY (1883) neemt hetzelfde standpunt in als de voorgaanden, maar drukt zich bescheidener uit. Hij merkt op „dat zekere rechtbanken in deze zaak geoordeeld hebben, dat het belachelijk was zich voor hen te vervoegen voor de spelling van zijn naam en dat men die vrijelijk in een, twee of drie woorden kon schrijven. Dat is de

willekeur meester laten op dit punt ; andere rechtbanken hebben dan ook geoordeeld op een wijze, die, naar onze mening, beter in overeenstemming is met de wet van *fructidor* die de zuiverheid van de namen wil behouden, en hebben beslist dat er aanleiding bestaat tot rechtzetting van akten van de burgerlijke stand, waarin de naam van de betrokkene en het zogenaamde adels-*particule* dat de naam voorafgaat in één naam versmolten zijn in plaats van in twee afzonderlijke woorden geschreven te zijn (*Caen*, 13 februari 1846, *Douai*, 10 augustus 1852).” In dezelfde geest spreekt L. HUMBLET (1892) zich uit : hij is van oordeel dat én hoofd- of kleine letter, én aaneen- of vaneenschrijven bestanddelen zijn, die tot de identiteit van de naam bijdragen. Volgens R. GAILLY (1951) valt een uitspraak over grote of kleine beginletter niet, maar een uitspraak over scheiding of verbinding van de aanloop wel onder de bevoegdheid van de rechter. Dit zijn allemaal niet meer dan persoonlijke opvattingen van wetuitleggers, die slechts ten dele (dus niet) bekrachtigd worden door de feiten die zij aanhalen, de uiteenlopende uitspraken van de rechters. En zij staan allen, kunnen wij zeggen, op het Franse standpunt, uitgaand van de toestand en de ontwikkelingsgeschiedenis van de geslachtsnamen in het Frans.

3

Nog één willen wij aan het woord laten, omdat zijn mening meer verdient dan een blote vermelding.

„Sedert een halve eeuw, zo lezen wij bij A. FOUCOUX (1926), blijven de parketten-generaal halsstarrig een volstrekt onaannemelijke stelling verdedigen, die door de hele rechtsleer en rechtspraak in Frankrijk afgewezen wordt en waar zekere rechtbanken zich soms bij aansluiten.

Deze stelling is de volgende : noch vóór, noch na de wet van 6 *fructidor* jaar II zijn er regels voorgeschreven met betrekking tot het gebruik van grote of kleine letters in het begin van de namen bij het opmaken van de akten van de burgerlijke stand; deze beginletters kunnen onverschillig groot of klein geschreven worden. Elke eis tot rechtzetting van een naam met het oog daarop is onontvankelijk voor de rechtbanken."

Dit is de aanhef van een artikel, dat verder in hoofdzaak bestaat uit het verweerschrift waarmee de schrijver, advocaat te Hoes, na reeds in eerste aanleg gelijk te hebben gehaald, tegen het hoger beroep van het openbaar ministerie in, erin geslaagd is, het verzoek van zijn cliënt in overweging te doen nemen, en de scheiding van het *particule* en de kleine beginletter te doen erkennen.

Ook deze schrijver berust niet in de bestaande ongestadigheid van de rechtspraak. In krachtige bewoordingen drukt hij eveneens de mening uit, dat de rechter zich niet behoort te onthouden, dat hij zich moet uitspreken. Deze mening kan voortspruiten uit hetzelfde onbewuste en onberedeneerde gevoel als bij de vorigen, maar misschien is er, voor de praktiserende advocaat, nog een andere, helderder en dwingender reden voor. Misschien staan we hier voor zoveel als een technische verklaring van de onbeslistheid van het gerecht in verband met een punt, waarover geen eensgezindheid bestaat, of de wet het regelt of niet. Die verklaring zou ten slotte nergens anders te zoeken zijn dan in de zeer menselijke tegenstelling, de belangentegenstelling zouden wij durven zeggen, tussen het standpunt van het orgaan van de wet en dat van de pleiter. De eerste moet het procederen binnen de perken houden van wat duidelijk en uitdrukkelijk bij de wet geregeld is, en is dus voor onthouding in geval van twijfel, de tweede is natuurlijk van mening, dat het punt, waarover

hij aangenomen heeft te procederen, binnen die perken valt, en zegt dus ja, ook in geval van twijfel. En het is alsof de rechter zich nú door de ene en dán door de andere laat overtuigen.

Een tweede, in onze gedachtegang belangrijker overweging is, dat wij in België afhankelijk geacht worden van de Franse rechtsleer en rechtspraak. Het betreft nu wel de toepassing van een wet die in Frankrijk uitgevaardigd is en die ook in België rechtskracht heeft, maar die wet slaat toevallig juist op een aangelegenheid, waar de taal mee gemoeid is. Die is nu eenmaal in een gedeelte van België een andere dan in Frankrijk, en heeft, bepaaldelijk voor dit onderdeel, de geslachtsnamen, een andere ontwikkeling doorgemaakt dan de Franse. Intussen is FOUCOUX de enige, van andere dan bewust-Vlaamse zijde, die zich hiervan, in zekere mate althans, rekenschap heeft gegeven. „Het is van belang, meent hij, op te merken dat er voor de objectiviteit van het onderzoek een onderscheid moet gemaakt worden tussen Waalse en Vlaamse namen.” Toch schijnen ons deze woorden in zijn uiteenzetting alleen te slaan op het verschil tussen het Franse *particule de* en het Nederlandse *de*, dat „maar” het lidwoord is.

Wij weten dat het verschil veel belangrijker en ook van een andere aard is, dat de historische achtergrond er heel anders uitziet. In het Frans werden reeds een paar eeuwen vóór 1800 zekere namen vaneen en andere aaneen geschreven, de eerste : (al of niet echte) adellijke, de tweede: burgerlijke, zonder dat dit een streng, laat staan ambtelijk geregeld parallellisme mocht heten. In het Nederlands, dat (ook in België tot 1800) als regel steeds los en klein geschreven heeft, is zulk verschil, met een dergelijke (echte of vermeende) sociaal-differentiërende betekenis niet kunnen tot stand komen. Het is duidelijk dat zulk

uiteengaan in de historische ontwikkeling in de twee taalprovincies van ons land niet zonder invloed zou mogen zijn op de rechtspraak.

Wij zijn dan ook niet verwonderd, een andere klok te horen als wij kenners van de geschiedenis van de Nederlandse-geslachtsnamen-in-België over dit rechtskundig twistpunt aan het woord laten. Als G. VAN HOOREBEKE (1876) als zijn mening te kennen geeft dat voor de schrijfwijze van de aanloop het oude gebruik zou dienen gevolgd en dus zo nodig hersteld te worden, dan sluit dat in, dat dat volgens hem zonder tussenkomst van het gerecht kan gebeuren. Meer dan dat, men doet volgens hem niets anders dan, als goed staatsburger, de wet toepassen als men de oude schrijfwijze in zijn naam herstelt, en toepassing van de wet van 1794 geeft hij uitdrukkelijk op als een van de redenen (het laatste van zijn zes bewijzen), die ons moeten aanzetten om dat te doen.

F. DE POTTER (1891) heeft het met zoveel woorden (ook in zijn titel) alleen over de grote of kleine beginletter, maar het blijkt duidelijk uit de hieronder aan te halen regelen, zowel als uit zijn hele betoog, dat het al of niet aaneenschrijven er ook bij betrokken wordt, en dat hij het niet aaneenschrijven als vanzelfsprekend beschouwt. Na een omstandig onderzoek van de rechtskundige zijde van het vraagstuk, besluit hij : „*Ieder schrijve zijnen naam, zooals hij verkiest.*” Wie de Meulemeester heet is even vrij te schrijven : De Meulemeester, als De meulemeester, of DE MEULEMEESTER [of de meulemeester, zouden wij er thans kunnen bijvoegen]. Zijn naam zij juist en duidelijk gesteld — de rest, eene quaestie van smaak, valt heel en al buiten het bereik, zoo niet der taalwet, dan toch der strafwet.” Welke de „taalwet” is, waarnaar men zich volgens hem te schikken heeft, zullen wij verderop nog vernemen.

Het is gebleken dat, noch door de wet zelf, noch door de toepassers en uitleggers daarvan, uitgemaakt is, of de schrijfwijze van de aanloop tot de bestanddelen van de geslachtsnamen behoort, die bij de wet vastgelegd zijn. In dat geval, als ter zake bevoegden het er niet over eens zijn of iets verboden of voorgeschreven is, dan is het, zeker voor de buitenstaander, alsof er niets verboden of voorgeschreven is. Iedereen kan dus, voor zover het dit punt betreft, in alle omstandigheden zijn naam schrijven zoals hij wil (zelfs de ene keer zó en de andere keer zó) : voor de wet en het gerecht is dat steeds en telkens dezelfde naam. Hij hoeft hierin het gerecht (of ook de bestuurlijke overheid) niet te kennen en heeft dus ook geen aanleiding om op enig ingrijpen van die zijde bedacht te zijn.

Dit besluit is natuurlijk teleurstellend voor wie het vooroordeel van de „adellijke” betekenis van de los en klein geschreven aanloop ernstig had opgenomen, hetzij hij zich reeds in het bezit ervan verheugde, hetzij hij zijn vermeende aanspraak erop ambtelijk wilde zien bevestigen. Het besluit is ook onbevredigend voor wie een afschrift van zijn geboorteakte nodig heeft en van de daartoe aangestelde ambtenaar, als die niet van zijn mening is, niet bekomt dat die de aanloop (als die er is) schrijft zoals hij, de gegadigde, dat wenst. Beiden, de teleurgestelde en de onbevredigde, kunnen en zullen misschien toch, zoals zovelen voor hen reeds gedaan hebben, hun wens aan het gerecht voorleggen, maar de kans is groot, dat hij niet ontvankelijk zal verklaard worden. Gebeurt dat wél, en wordt hun de gelegenheid gegeven tot pleiten, dan zullen zij bewijzen ter staving van hun eis moeten voorbrengen. Er kan het eenvoudige geval zijn, dat het slechts een ongelijkheid in de geboorteakten van aller-

naaste verwanten (b. v. vader en zoon) betreft, dan gebeurt het dat om zuiver praktische redenen maar genoegdoening verschaft wordt.

Meestal nochtans zal het zo zijn, dat de aanzoeker genoodzaakt is tot vóór 1800 terug te gaan. Dan moeten nasporingen gedaan worden, echt verklaarde afschriften vertoond, enz. Maar als het een Nederlandse naam met *de* of *van* betreft, dan zal dat niet nodig zijn, als de rechter het eensluidend advies van alle deskundigen te dezer zake kent en erkent. Dat zou hij moeten doen, zoals hij doet voor elk twistpunt op een gebied waar biezondere kennis van een of ander vak mee gemoeid is. Dat advies van de deskundigen kennen wij : vóór 1794 was los en klein schrijven van de aanloop de algemene regel ; kwamen er uitzonderingen voor, dan kunnen die als het gevolg van onwetendheid of verstrooidheid beschouwd worden. Deze uitzonderingen zijn louter toeval, d. w. z. zonder verband met de geschiedenis van de respektieve geslachten, zonder betekenis ter differentiëring van het ene geslacht van het andere, zonder genealogische waarde.

Het verzoek tot wijziging van de schrijfwijze van de aanloop zal doorgaans strekken tot vaneenschrijven en met kleine letter : dat zal de rechter dan zonder meer moeten toestaan. En strekt het verzoek onverwachterwijze tot aaneenschrijven en/of grote beginletter, dan zal de rechter dat, eveneens *a priori*, moeten afwijzen. Maar als dat zo is, als de rechter dat uit de wet en de geschiedenis voortvloeiende standpunt inneemt, dan wordt alle procederen overbodig en zinloos, wat nu reeds erkend wordt door de rechters, die een eis van deze aard onontvankelijk verklaren.

Houdt men het ervoor, dat de schrijfwijze van de aanloop een biezonderheid is waarop de wet niet slaat, dan staat het eenieder vrij hiervoor zijn eigen ingeving

te volgen. Wil men dan eenheid en orde hierin, dan zal men, zich bij de meerderheid voegend en de losgelaten traditie weer opnemend, de aanloop los en klein schrijven. Is men van mening, dat de wet wél op deze biezonderheid slaat, dan eist de toepassing van de wet de schrijfwijze van voor 1794, d. i., evenzeer, los en klein.

Het zou ten zeerste wenselijk en redelijk zijn, dat het gerecht op dit stuk een vaste lijn zou volgen, die niet zo moeilijk na te speuren is. Als eenmaal erkend en uitgemaakt en ook ter kennis van de ambtenaren van de burgerlijke stand gebracht werd, dat de beslissing hiervoor alleen bij de naamdrager zelf ligt, dan zou er een eind komen aan een reeks processen, die in de meeste gevallen voor de aanleggers op een teleurstelling uitlopen, en bijgevolg, voor het gerecht zowel als voor de pleiters, op een onverantwoord verlies van tijd en moeite te staan komen.

IV

**De Schrijfwijze van de Aanloop
een Taalaangelegenheid.**

1

De verschillende mogelijkheden om de aanloop te schrijven hebben dus in Nederlandse geslachtsnamen nooit gediend om bepaalde namen en bepaalde geslachten, hetzij afzonderlijk, hetzij standsgewijs te kenmerken en van andere te onderscheiden. Zo leert het de geschied- en geslachtskundige wetenschap en, wordt het zo nog niet eensgezind door de rechtsleer en rechtspraak verstaan, dan wordt het er ook niet door tegengesproken. Van dit dubbele, historische en juridische standpunt gezien, zou men de schrijfwijze van de aanloop dus een vrije kwestie kunnen noemen. Maar in de praktijk werd van den beginne af gedurende eeuwen een regel gevolgd, die niets dan een gewone schrijf- en dus taalregel was. Willekeur in deze valt, om op de woorden van F. DE POTTER terug te grijpen, buiten het bereik van de strafwet maar niet van de taalwet. In de 19de eeuw is de overgeërfde regel in België ten dele losgelaten, en is de oude vastheid verloren gegaan zonder dat er in werkelijkheid een nieuwe voor in de plaats is gekomen.

Toch zijn er pogingen geweest om mét het oude gebruik de oude vastheid te herstellen. Meer weerklank dan de individuele aansporing van G. VAN HOOREBEKE heeft de ongeveer gelijktijdige kollektieve „uitspraak” van de Zuidnederlandse Maatschappij van Taalkunde gevonden. Wij vinden ze, als laatste van een aantal voorschriften onder de titel *Gebruik der Hoofdletters*, in een reeks van *Verschillende Uitspraken*, die alle op taalmoeilijkheden

betrekking hebben. De zaak werd dus door dit genootschap, bestaande uit taal-, letter- en geschiedkundigen, uitdrukkelijk alleen als een taalaangelegenheid beschouwd. Deze *Uitspraken* werden in 1882 door P. DE MONT in brochurevorm ter algemene kennis gebracht en door de Maatschappij zelf eerst vele jaren later (1906) in het eerste deel van haar *Handelingen* uitgegeven. Uit deze laatste halen wij aan, met verbetering van de drukfouten en rechtzetting van de datums zoals daarna verantwoord :

Zitting van 6 Januari 1876. Leden die aan de vergadering deelnamen, de Heeren : Dr Heremans, G. en J. Bols, de Cort, Delcroix, Génard, Spanoghe, van Beers, van der Cruyssen, van Droogenbroeck, van Gansen, van den Branden en Frans Willems.

Wat betreft het gebruik der hoofdletters in persoonsnamen, aanvangende met *de, van, van den, van der, ver, te, ter, toe, ten, op den, van op den,* enz. werd, op voorstel van den heer JOZ. VAN DEN BRANDEN, en naar aanleiding van zijn historisch onderzoek „over het gebruik der hoofdletters in de familienamen gedurende de zes laatste eeuwen”, in zitting van 19 December 1875 door hem voorgedragen, bij meerderheid van stemmen, in de daarop volgende vergadering vastgesteld, dat in de familienamen, beginnende met het lidwoord (*de, den, het, 't*), dit lidwoord *gescheiden* en, in algemeen regel, met *kleine* letter zal worden geschreven. Eveneens wordt er gestemd dat men *van*, de familienamen beginnende, met *kleine* letter, en de woorden *van de, van den, van der* in 't begin der familienamen van elkaar en van 't hoofdwoord *gescheiden* schrijven zal.

Op 28 Mei 1876 wordt deze beraadslaging voortgezet, en beslist men verder als volgt, dat *ver*, niet meer afzonderlijk voor *van der* bestaande, volgens het algemeen gebruik in het begin van familienamen *niet gescheiden*, en dus met eene hoofdletter, dient geschreven te worden en integendeel *te, ter* (voor *te der*), *ten* (voor *te den*), als afzonderlijk bestaande en volgens veel gebruikte schrijfwijzen *gescheiden* en met *kleine* letter.

Eindelijk, op 29 October 1876, wordt besloten, dat *op, neer, uit* — aanvangsilben van familienamen — waar zij, als in de voorbeelden *Opsterbeek, Opzoomer, Neerissen, Uitterschaut*, den klemtoon ontvangen, van 't overige dezer woorden niet mogen *gescheiden* worden.

Als slot van de 2de alinea, na „... schrijven zal”, staat tussen haakjes de datum „19 December 1875”, die daar klaarblijkelijk bij vergissing is terechtgekomen en daarom door ons is weggelaten. Het is de datum, zoals men in dezelfde alinea kan lezen, van de vergadering waarop VAN DEN BRANDEN zijn *Beknopt Verslag* heeft voorgedragen, en „in de daaropvolgende vergadering”, d. i. op 6 januari 1876, en niet 1875, zoals de *Handelingen* drukken, heeft de eerste en belangrijkste vaststelling plaatsgehad. Van de vergaderingen aan de hoofdletters gewijd is dit de enige waarvan de lijst van de aanwezigen gegeven wordt : het zijn alle, misschien op een enkele na, namen van betekenis in de letterkundige wereld van die jaren.

De aandachtige lezer zal opgemerkt hebben, dat voor het klein schrijven van het lidwoord *de* er schijnbaar een beperking gemaakt wordt : „in algemenen regel”, en dat die niet geldt voor de voorzetsels *te* en *van*. We moeten verder zeggen, dat aan dit besluit in drie bedrijven een ander in zeer beknopte vorm en in een heel andere, het mag wel heten tegenovergestelde zin is voorafgegaan. Twee bladzijden terug in dezelfde *Handelingen*, en in dezelfde rubriek *Verschillende Uitspraken*, lezen wij, onmiddellijk onder hetzelfde hoofd *Gebruik der Hoofdletters* :

Op voorstel eener door de Maatschappij, in zitting van April 1875 benoemde commissie, sluit zich de Maatschappij aan bij de regels van het *Algemeen Nederlandsch Woordenboek*, met een voorbehoud voor het eerste artikel.

1. Alle familienamen van personen worden volgens den burgerlijken stand geschreven.

Hierop volgen nrs. 2-11 en een *Aanmerking* in twee alinea's, en dan het hiervóór overgenomen gedeelte, dat de afdeling *Gebruik der Hoofdletters* afsluit. Dit laatste

heeft alleen zin indien beschouwd als in de plaats komend van nr. 1. Wij kunnen niets anders en niets meer, dan deze tegenspraken of inkonsekwenties vermelden : enige uitlegging of rekenschap ervan wordt niet verstrekt.

Wat gezegd wordt over de verhouding tot het „*Algemeen Nederlandsch Woordenboek*” is ook niet zeer duidelijk. Naar alle schijn is het *Woordenboek* van DE VRIES en TE WINKEL bedoeld, waarvan toen (1875) nog niets het licht had gezien, maar als voorbereiding waarop er de *Grondbeginselen der Nederlandsche spelling* (1865) en de *Woordenlijst* reeds waren. Het eerste van deze twee werken geeft niets over hoofdletters, maar in de *Woordenlijst*, in haar zeven uitgaven van 1866 tot 1914, lezen wij onder de titel *Over de Spelling* :

89. Men schrijft met hoofdletters :

1. ...

2. Alle eigennamen van personen, als *Albert, Arend, Rubens, Wolf* enz.

Wanneer zij uit de vereeniging van twee woorden bestaan, dan wordt ieder hoofddeel met eene kapitale letter geschreven ; b. v. *Jan Steen, De Witt, Ter Horst, Van Erp* enz.

Bij namen, die uit drie deelen bestaan, van welke het eerste een voorzetsel en het tweede een lidwoord is, behoudt het middelste de kleine letter, als *Van den Berg, Van der Horst, Van de Wall, Op den Heuvel* enz.

Dit, wat betreft de hoofdletters ; waar over aaneenschrijven gesproken wordt, vinden wij in geen van de twee hier vermelde werken van DE VRIES en TE WINKEL iets over eigennamen van personen. De door hen opgestelde regeling betreffende de hoofdletters is niet overduidelijk. In de tweede alinea hadden wij een voorbeeld gewenst van een vereeniging van twee woorden waarvan één van de twee geen hoofddeel is. (In tegenspraak met deze alinea uit de *Woordenlijst* tekent de bewerker van de *Grondbeginselen* tegenover de titelbladzijde eigenhandig,

ten blijke van de echtheid van de exemplaren : *te Winkel* !
Het geval van een naam uit drie (of meer) delen bestaand, waarvan het eerste niet een voorzetsel (of een lidwoord) maar een voornaam is, wordt in het midden gelaten : *Jan De* (of *de*?) *Witt*, *Willem Van* (of *van*?) *den Berg*.

Met wat er nu staat, is de Zuidnederlandse Maatschappij het oneens, in haar eerste beknopte uitspraak voor het geheel, en in haar tweede uitvoeriger (en definitieve) uitspraak in een paar biezonderheden : elke losgeschreven aanloop steeds met kleine beginletter (*de Witt*) ; voorzetsels, andere dan *te* en *van*, aaneengeschreven (*Opdenheuvel*).

2

Wij hebben hiervóór gezien dat VAN HOOREBEKE, onafhankelijk van de Zuidnederlandse Maatschappij, dezelfde schrijfwijze van de aanlopen voorstelde, maar met een afwijking voor een onderdeel, nl. aaneenschrijven van voorzetsel en lidwoord (*vande, vanden, vander*). Ook DE POTTER, die de tekst van de *Uitspraak* in zijn geheel overneemt, heeft een persoonlijke mening over een onderdeel : hij geeft de voorkeur „aan het afscheiden der aanvangsilben *op ter, uten, uter* van den eigenlijken naam” en zou derhalve „schrijven, gelijk in de vroegste tijden : *op ter Beek, uten Hove, uter Wulghen, uten Bogaerde* enz.” Als hij aan het slot van zijn artikel „den voorgestelden regel” als volgt samenvat : „de hoofdletter als geen ander woord den naam voorafgaat ; de kleine letter, in het tegenovergestelde geval” (*De Munter*, maar *Jaak de Munter*), dan lijkt ons dat niet een afwijking maar eer een verduidelijkende aanvulling van wat de Zuidnederlandse Maatschappij voorstelt.

Ter verdediging van het herstel van het oude gebruik in België werd alleen dat oude gebruik zelf aangevoerd, niet, of slechts terloops, het in stand gebleven zijn daarvan in Nederland. VAN HOOREBEKE merkt op : bij onze Noorderburen, de Hollanders heeft deze schrijfwijze volledig burgerrecht (uit zijn vierde stelling). DE POTTER beroept zich op de bemoeiing van een heraldische vereniging in 's-Gravenhage, die zich in 1885 tot de Minister van Justitie gewend heeft, om van hem te bekomen dat bedoelde schrijfwijze in acht zou genomen worden in de registers van de burgerlijke stand (een aanwijzing dat ze ook daar enigszins in het gedrang scheen geraakt).

Het ongebruikt laten van de steun van Nederland in deze kwestie verwondert ons niet zo erg, als we bedenken dat de hele taalzuivering toenmaals nog op een „autarkisch” Zuidnederlands, misschien juister (Zuid)brabants standpunt stond. Wat ons meer verwondert, is, dat H. MEERT, als hij tegen het einde van de vorige eeuw taalzuivering in aansluiting bij het gebruik in Nederland voorstaat, de schrijfwijze van de aanloop, zoals hij die op voorgang van de Zuidnederlandse Maatschappij voorgehouden vindt, bestrijdt. Hij komt op (1899) tegen wat hij hierover bij J. MUYLDERMANS (1893) gevonden had. Na een hele redenering besluit hij met een beroep op DE VRIES en TE WINKEL. D. CLAES, die het over de hele linie tegen hem opneemt (1900), haalt, voor dit punt ten minste, zonder er zich van bewust te zijn, gelijk op het door zijn tegenstander zelf gekozen terrein. MEERT had zich terecht beroepen op het voorschrift van DE VRIES en TE WINKEL, maar hij wist niet dat dit niet het werkelijke gebruik in Nederland weergaf. Dit vinden wij beschreven in oudere Nederlandse spraakkunsten, o. a. die van DEN HERTOG en HASSELBACH, aangehaald door C. PEETERS, die nog naar een paar andere werken verwijst. De beste, d. w. z.

de volledigste en duidelijkste formulering hebben wij gevonden bij M. J. KOENEN :

1. Bestaat een familienaam uit de vereeniging van twee woorden, dan wordt ieder deel met een hoofdletter geschreven, als : *Van Zuylen, De Boer, Ten Bruggen*, enz. Bestaat hij uit de vereeniging van drie leden, dan schrijft men het eerste en derde lid met eene hoofdletter, als : *Van den Brink, Op den Huizen*, enz.

2. Komt echter vóór den familienaam de doopnaam, dan schrijft men lidwoord, óf voorzetsel, óf beide klein, als *Hugo de Groot, Jan de Wit, Willem van Galen, Hendrik van den Boom*, enz.

Wij moeten alleen opmerken dat hier niet, evenmin als bij de anderen, uitdrukkelijk over al of niet aaneenschrijven wordt gesproken. Een schrijfwijze *Op den Huizen* (in drie woorden als bij DE VR. en TE W.) lijkt ons van het meest gevolgde gebruik af te wijken.

De *Uitspraak* van de Zuidnederlandse Maatschappij was niet zonder grondslag in het werkelijke gebruik en zij is ook niet zonder uitwerking gebleven, althans voor zover het de letterkundige, of in het algemeen de ontwikkelde of beschaafde kringen betreft. Had VAN HOOREBEKE reeds, gelijktijdig ermee, kunnen verklaren dat alle moderne strevingen ertoe strekken deze vorm weer algemeen in gebruik te brengen, DE POTTER verzekert een aantal jaren later (1891) dat in de geest van zijn artikel de meeste Vlaamse letterkundigen handelen en dat in vele onderwijsgestichten het daarin vooruitgezette stelsel sedert jaren onderwezen wordt. In de spraakkunsten en werken van verschillende aard die taalmoeilijkheden en taaltwistpunten behandelen wordt dan ook, als zij ten minste over familienamen spreken, tot in de eerste jaren van deze eeuw de *Uitspraak* van de Zuidnederlandse Maatschappij overgenomen of voorgestaan. Bij de reeds vermelde J. MUYLDERMANS en D. CLAËS kunnen wij nog voegen K. L. TERNEST en de enigszins langdradige A. C.

MEYER, verder de spraakkunsten van F. WILLEMS, Th. J. E. ROUCOURT, J. BOLS en J. DE RUYSSCHER. In latere spraakkunsten vernemen wij nog een enkele echo, als bij E. FRAUSSEN. De overige, die niet aan de kwestie voorbijgaan, bepalen meestal uitdrukkelijk dat men zich voor de familienamen houdt aan de (in de familie) overgeleverde spelling, o. a. in de twee meest gezaghebbende werken op dit gebied, die onmiddellijk op de hiervoor genoemde gevolgd zijn, de spraakkunsten van J. VERCOULLIE en E. BAUWENS.

De uitwerking van de *Uitspraak* van de Zuidnederlandse Maatschappij heeft dus geen stand gehouden. Aan de reeds bestaande stroming ten gunste van aaneenschrijven heeft ze geen afbreuk kunnen doen, ze heeft niet kunnen beletten dat deze gestadig in kracht heeft toegenomen. In de alleraatste tijd pas, met de opkomst en verbreiding van de belangstelling voor naam- en geslachtskunde, hebben wij weer opwekkingen tot herstel van het oude gebruik in zijn algemeenheid vernomen. Naamkundigen van gezag als H. J. VAN DE WIJER en J. LINDEMANS verklaren zich voorstander ervan, en in een tijdschrift met een uitgebreide lezerskring als *Toerisme* zien wij het toegepast en toegelicht en verdedigd. Bij herhaling krijgen wij nu hier dan daar beschouwingen ter verdediging (en ter bestrijding) ervan te lezen. Het is in zekere mate weer een aktuele kwestie geworden.

Wij matigen ons niet aan te verwachten, dat deze studie het onmiddellijke uitgangspunt zou worden van een beweging voor het algemene herstel van het oude en thans nog door de grote meerderheid gevolgde gebruik. Wel menen wij de lezer ervan te hebben overtuigd, dat ieder voor zich in het voorkomend geval de volledige vrijheid heeft om dat gebruik te volgen, d. w. z. dat hij in zijn naam, die met *de* of *van* begint, deze aanloop steeds los

en klein mag schrijven. Daar zijn deugdelijke gronden vóór, en er zijn slechts denkbeeldige bezwaren tegen. Wie zo doet, treedt niet buiten zijn recht, noch in het recht van anderen.

Het zou dienen en passen, dat van ambtswege het bestaan van die persoonlijke vrijheid uitdrukkelijk zou erkend worden, niet alleen op het papier maar ook met de daad, d. w. z. door de tegemoetkoming en medewerking van alle overheidsdienaren. Dit zal geen wanorde of onzekerheid brengen want die is er al, noch die vergroten waar ze bestaat. Het zal veeleer een eerste stap zijn om orde en zekerheid te scheppen of te herstellen. Deze kunnen bevorderd worden door een tweede stap, die zou zijn een uiting van voorkeur van overheidswege ten gunste van het oude en meest gevolgde gebruik. Ontwikkelt zich dan, mede door de aktie van kultuurorganismen die daarvoor voelen, een krachtige stroming in die richting, blijkt het aan de algemene wens te beantwoorden van wie er belangstelling voor heeft, dan is het ogenblik daar voor het openbaar gezag om door een derde en laatste stap, wat reeds algemeen toegepast wordt ook ambtelijk te schrijven en voor te schrijven.

Lijst van de aangehaalde werken.

- J. VAN DEN BRANDEN, Beknopt verslag over het gebruik der hoofdletters in de familienamen, gedurende de zes laatste eeuwen, Antwerpen 1875.
- G. VAN HOOREBEKE, Études sur les noms patronymiques flamands et sur quelques questions qui se rattachent aux noms, Bruxelles 1876 (blzz. 402-415).
- P. GÉNARD, Over de vorming van eenige Vlaamsche eigennamen, in *Versl. en Meded. K. Vl. Acad.* 1890.
- J. LINDEMANS, Nog over de van-namen, in *Wetenschappelijke Tijdingen* 1944.
- J. LINDEMANS, Het inleidend lidwoord bij familienamen, in *Mededel. Veren. v. Naamk.* 1947.
- F. DE TOLLENAERE, Slaafse navolging of Zuidnederlandse traditie? in *Nu Nog* 1955.
- Notice et description des tableaux et statues exposées au Muséum du Département de l'Escaut, situé enz., Gand, an XI [1803].
- W. DE VREESE, Over de benamingen onzer taal inzonderheid over „Nederlandsch”, in *Versl. en Mededel. K. Vl. Acad.* 1909.
- J. L. M. EGGEN, De invloed van Zuid-Nederland op Noord-Nederland enz., Gent 1908.
- A. A. VAN SCHELVEN, Omvang en invloed der Zuid-Nederlandsche immigratie enz., 's-Gravenhage 1919 (blz. 23, n. 1).
- M. DENECKERE, Histoire de la langue française dans les Flandres (1770-1823), Gent 1954.
- A. P. J. DE METS, Description de la route et du lieu d'exil de A. J. D. de Braeckener, Anvers 1913 (blzz. 61-66).
- K. CRUYSSBERGHS, Groten uit ons volk, Leuven z. j. [1951] (blzz. 45-53 : DE BAY, en 113-127 : VAN HAECHT).
- G. MEIR, Pol de Mont, een studie enz., Antwerpen 1923 (blz. 2).
- J. WINKLER, De Nederlandsche geslachtsnamen, Haarlem 1885 (blz. 238).
- F. DE POTTER, Schrijft gij ook al uwen naam met eene kleine d?, in *Het Belfort* 1891.
- A. DAUZAT, Les noms de famille de France, Paris 1945 (blz. 131).

- J. LAMEERE, Titres et noms, discours enz., Gand 1883 (blz. 27).
- E. PICARD [e. a.], Pandectes belges, tome 68, Bruxelles 1901 (Nom, §§ 105, 105*bis*).
- E. BRUNET [e. a.], Répertoire pratique du droit belge VIII, nouveau tirage conforme au premier (1936), Bruxelles 1951 (Nom et prénom, §§ 77, 82, 79, 73, 67).
- P. LE ROY, Exposé succinct de la législation sur les noms enz., Bruxelles 1883 (blz. 26).
- L. HUMBLET, Traité des noms, des prénoms et des pseudonymes enz. Liège 1892 (§§ 17, 21, 45).
- R. GAILLY, Du nom et des prénoms, in *Revue pratique du notariat belge* 1951 (blz. 38).
- A. FOUCOUX, Le patronymique enz., in *La Belgique judiciaire*, 1926.
- P. DE MONT, Tafel van verschillige uitspraken door de Zuidnederlandsche Maatschappij van Taalkunde sedert hare stichting gedaan enz., Loven 1882.
- Verschillende uitspraken enz., in *Zuidnederlandsche Maatschappij van Taalkunde, Handelingen* I, Antwerpen 1906.
- M. DE VRIES en L. A. TE WINKEL, Woordenlijst voor de spelling der Nederlandsche taal, 's-Gravenhage 1866.
- L. A. TE WINKEL, De grondbeginselen der Nederlandse spelling, Leiden 1865.
- H. MEERT, Onkruid onder de tarwe (alleen 1ste aflevering verschenen), Gent 1899 (blz. 63 ; in de volledige uitgave, bezorgd door C. H. PEETERS, Turnhout 1941, blz. 39 ; hetzelfde beknopter in H. MEERT, Distels, Brussel 1897, blz. 24).
- J. MUYLDERMANS, Bijdragen tot taal- en stijlzuivering, Mechelen 1893 (blz. 81).
- D. CLAES, De onkruidkunde van H. Meert enz., Gent 1900 (blz. 73).
- C. H. PEETERS, Nederlandsche taalgids, Antwerpen 1930 (blz. 107 en 468).
- C. H. DEN HERTOEG, De Nederlandsche taal II⁴, Amsterdam 1919 (blz. 247).
- W. H. HASSELBACH, Nederlandsche-spraakunst II, Groningen 1905 (blz. 126).
- M. J. KOENEN, Nederlandsche spraakkunst⁴, Groningen 1906 (blz. 282).

- K. L. TERNEST, Taal- en letterkundige nalatenschap van —, uitgegeven door J. BROECKAERT, Gent 1888 (blz. 106).
- A. C. MEYER, Wandelingen op Nederlandsch taalgebied, Antwerpen 1904 (blz. 269).
- F. WILLEMS, Nederlandsche spraakleer, Lier 1886 (blz. 132).
- Th. J. E. ROUCOURT, Beknopte spraakleer der Nederlandsche taal⁸, Mechelen 1881 (blz. 30).
- J. BOLS en J. DE RUYSSCHER, Eenige regeltjes⁸, Lier 1898 (blz. 13).
- E. FRAUSSEN, Beknopte Nederlandsche spraakkunst¹², Mechelen 1943 (blz. 29).
- J. VERCOULLIE, Nederlandsche spraakkunst⁸, Gent z. j. [1907] (blz. 28).
- E. BAUWENS, Nederlandsche spraakkunst⁸, Aalst 1910 (blz. 31).

KORREKTIEAANVULLING

Blz. 284, r. 9 v. o. lasse men in na „lijken” :

In dit verband past misschien best de vermelding van het enige bericht over de toestand vóór de 19de eeuw, dat, voor een bepaald punt van het Vlaamse land althans, een andere kijk geeft dan wij van al de hiervoor aangehaalde voor het Vlaamse land in zijn geheel hadden gekregen. Naar J. L. PAUWELS (De alfabetische rangschikking der *Van*-namen, Leuvense Bijdragen XXXVIII-1948) ons, op gezag van J. JACQUART (Les vieilles familles de l'agglomération bruxelloise, La Libre Belgique, Brussel, 30.8 en 6.9.1946), meedeelt, komen in Brussel en omliggende plaatsen over de 17de en 18de eeuw percentages voor aaneenschrijven voor, die ten dele reeds gelijk zijn aan de voordeligste in onze tijd waargenomene : 25 voor *de* en 34 voor *van*, tegenover respectievelijk 41 en 35 thans te Leuven (Tabel I B). Aaneenschrijven kan dus ook in die vroegere eeuwen voor Brussel niet maar als uitzondering beschouwd worden, al doet Brussel zich daarmee voor die tijd toch wel als een uitzondering ten opzichte van het overige Vlaamse land voor. Mag ook hiervoor misschien aan sterkere Franse invloed in de reeds vroeger en grondiger verfranste hoofdstad gedacht worden?
